

kteřá není určena jen odborné veřejnosti, doprovází bohatý soubor vyobrazení a tabulek s archeologickými nálezy. Nechybějí ani mapky regionu s vyhodnocením vývoje osídlení atd. Vzhledem k rozsahu obrazové přílohy je poněkud škoda, že zde autoři nenašli místo pro kvalitní půdorys hradu. Celkový velmi dobrý dojem z grafického zpracování ale kazí místy až úsměvně naivní ilustrace Radky Procházkové.

Autorem větších částí knihy je Jan Košťál, pouze na některých kapitolách se podílely další autorky: Tereza Mazancová, Gabriela Dreslová, Markéta Soukupová, Lenka Macháňová a Jana Mazáčková. Text obsahuje obvyklý úvod a lokalizaci hradu, následuje velmi zajímavá kapitola o archeologickém výzkumu A. Hejny, která objasňuje jeho průběh a výsledky. Poté jsou v krátkých kapitolách popsány nelehké osudy hradu po skončení výzkumu, stav dokumentace výzkumu a uložení nálezů. Sedmá kapitola se v krátkosti věnuje kolonizaci regionu, a to jak na základě písemných pramenů, tak i archeologie. Poté přicházejí na řadu dějiny hradu, které by snad zasloužily větší pozornosti i rozsahu textu. Devátá kapitola je věnována stavebnímu vývoji hradu. Zde se autor ocitl v nelehké situaci, byl totiž konfrontován s publikací V. Razíma, která ale vycházela i z výsledků Košťálova průzkumu.

S desátou kapitolou se dostáváme již k těžišti knihy, kterým je čtivé vyhodnocení širokého spektra archeologických nálezů. K přehlednosti přispělo rozdělení nálezů do skupin podle užívání. Zvláštní pozornost autor věnoval nálezům z hradní kuchyně, stranou však nezůstaly ani relikty různých spon a oděvů, dětských hraček, militarií, jezdecké výstroje či mince.

Při hodnocení obou publikací je na jedné straně třeba ocenit velký přínos v poznání hradu, a to jak jeho stavební historie, tak i částečného vyhodnocení archeologických nálezů. Nicméně ani jedna kniha se nepokusila rozebrat umělecko-historickou stránku hradu či zhodnotit hradní dispozici a vřadit ji do místního nebo širšího kontextu šlechtických hradů druhé poloviny 13. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. To, jak se zdá, zůstává úkolem dalšího výzkumu, k němuž budou obě publikace dobrým výchozím bodem.

FRANTIŠEK ZÁRUBA

Martin GOJDA – Jan JOHN a kolektiv, *Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. Archaeology and airborne laser scanning of the landscape*, Katedra archeologie, Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2013

255 s., ISBN 978-80-261-0194-9

Metody nedestruktivní archeologické prospekce, vycházející ze spolupráce s různými přírodovědnými obory, zaznamenaly v posledních desetiletích nejen mimořádný technologický rozvoj, ale i zřetelný kvalitativní a kvantitativní posun. Z původně doprovodných a podpůrných metod terénního výzkumu se velmi rychle staly samostatně fungující archeologické disciplíny s jasně definovaným obsahem, vlastními cíli a propracovanou oborovou metodikou. Názorným příkladem takového nového archeologického odvětví je i aplikovaný dálkový průzkum krajiny, známý jako letecké laserové skenování krajiny (ALS – Airborne Laser Scanning) či lidar (LiDAR – Light Detection and Ranging), o jehož přiblížení se v anotované publikaci pokouší kolektiv autorů vedený Martinem Goidou a Janem Johnem.

Publikace je primárně výstupem grantových projektů „Potenciál archeologického výzkumu krajiny v ČR prostřednictvím dálkového laserového 3-D snímkování“ a „ArchaeoLandscapes Europe“, řešených či spoluřešených katedrou archeologie FF ZČU v Plzni, byly ale do ní logicky a ku prospěchu věci začleněny i příspěvky badatelů, kteří se této problematice věnují v rámci dalších výzkumných projektů na půdě jiných univerzitních nebo vědeckých pracovišť.

Publikace v úvodu přináší stručný přehled historie a technik dálkového průzkumu krajiny, poté se ale věnuje již jen leteckému laserovému skenování. Vstupní příspěvek Martina Goidy a Jana Johna obsahuje nezbytné vysvětlení všech klíčových principů a postupů, na jejichž základě se v rámci uvedené metody provádí primární sběr a zpracování dat (pořízení, ověření, korekce, převod). Text se nevyhýbá ani popisu možných úskalí a limitů, které mohou ovlivnit jak výchozí měření, tak i následné utváření georeferencovaného výškopisného modelu zemského povrchu a z něj vycházejících vizualizací. Jednotlivé varianty obrazových výstupů, operující například se stínováním, svažitostí terénu, faktorem výhledu a vlastnostmi lokálního reliéfu, jsou pro lepší názornost doloženy konkrétními příklady, které velmi dobře ukazují nejen rozdíly ve výsledném

způsobu vykreslení povrchu, ale i různé typy antropogenních tvarů v terénním reliéfu.

Druhá kapitola knihy, jejímiž autory jsou opět oba editoři, se věnuje stručnému přehledu dosa-
vadního využití leteckého laserového skenování na území České republiky. Největší podíl má v textu popis realizace projektu „Potenciál archeologického výzkumu krajiny ...“, který je zpracován opravdu velmi komplexně (od počátečního vytyčení cílů přes výběr zájmového území, způsob sběru a vyhodnocení dat atd.). Pro čtenáře patrně nejzajímavější pasáží je závěrečná ukázka výsledků provedeného výzkumu několika vybraných lokalit, koridorů a polygonů (Javor, Lažany, Držov a Porta Bohemica), která velmi dobře ukazuje rozdíly ve výpovědní hodnotě jednotlivých metod letecké a pozemní prospekce a z toho plynoucí potřebu jejich vzájemné korekce.

Příspěvek Lukáše Holaty a Jindřicha Plzáka se zabývá problematikou optimalizace procesu primárního sběru zdrojových dat a následného zpracování a vyhodnocení získaných údajů v rámci pre- a postprocessingu (filtrace, interpolace dat) v prostředí různých softwarových aplikací, včetně srovnání výhod a nevýhod jednotlivých variant digitálních modelů reliéfu (DMR 1G, DMR 4G a DMR 5G). Další texty jsou vymezeny již poněkud úžeji a věnují se nejčastěji konkrétním lokalitám či zájmovému území, specifickým kategoriím zkoumaných terénních reliktů a archeologických situací nebo testování různých metod a postupů měření, zpracování a vizualizace. Velmi dobrý příklad takového přístupu přináší další z textů Martina Gojdy, který se srovnáváním starých mapových podkladů, leteckých snímků, pozemního zaměření a leteckého skenování dobírá k reálné lokalizaci, původní podobě i aktuálnímu stavu menších barokních fortů v okolí Terezína. Na příkladu známé lokality Jistebsko pak Petr Šída, Jan John, Jan Prostředník a Brita Raminnger ukazují, jaký potenciál má letecké laserové skenování pro průzkum plošně rozsáhlých, v současnosti zalesněných prehistorických těžebních areálů.

Podobnou ukázkou vyhodnocení dat leteckého laserového skenování přináší příspěvky Filipa Prekopa a tří autorských kolektivů, Daniela Hláška a Jiřího Fröhliche, Ladislava Čepka a Petra Menšíka a Petra Dreslera, Jiřího Macháčka, Petera Milo a Friedela Stratjela. Týkají se například identifikací pozůstatků terénních reliktů po středověké těžbě (na Písecku a Táborsku), upřesnění rozsahu a podoby mohylových pohřebišť (Na Hřebíčku, okr. Písek, v lesním komplexu Bezinský, okr. Tábor, na katastru obce Bernhardsthal v Dolním Rakousku, Bez. Mistelbach, a Umrlčí hlavy, okr. Sokolov), zbytků fortifikací (hradiště v Urcovic,

výšinná sídliště Kolová, Liščí vrch, okr. Sokolov), dočasné zástavby (vojenský tábor Rudé armády v lokalitě Bernhardsthal – Föhrenwald) a komunikačních linií či vodotečí.

Využití leteckého laserového skenování pro průzkum zaniklého středověkého či raně novověkého vesnického osídlení se věnují příspěvky od Ladislava Čapka, Jana Johna a Daniela Stolze (zaniklá ves Okrouhlík, okr. Rokycany, a Zábdiš, okr. Beroun), dále Ladislava Čapka (zaniklé vsi Prochod a Ždár, okr. České Budějovice), Ondřeje Maliny (zaniklé vsi Aldašín a Kozojedy, obě okr. Praha-východ, s důrazem na zdejší zaniklou sakrální architekturu) a Lenky Stárkové (zaniklé vsi Javor, Sloupek, okr. Rokycany, a Hely-Nassendorf, okr. Krásná Lípa). Uvedené texty jsou zajímavé zejména v tom, že umožňují sledovat zřetelný kvantitativní, ale i kvalitativní posun v nedostupnosti prospekci zaniklého vesnického osídlení, který přináší laser skening, a to i v regionech a na lokalitách, které byly v minulosti již poměrně intenzivně zkoumány (např. Černokostecko Zdeňkem Smetánkou a Janem Klápštěm).

V publikaci lze nalézt i příspěvky z oblasti kastelologie. Identifikaci pozůstatků obléhacích táborů u hradů v Novém Kníně u Kunratic, v Kostelci nad Sázavou a u hradu Lopata se v kontextu archeologicko-historickém a dějin vojenství věnuje Petr Koscelník. O rámcovou rekonstrukci podoby hradišť (Březina, Bílá skála) a hradů (Březina, Radeč) v okrese Rokycany se pak, na základě vyhodnocení lidarových dat, pokouší také Roman Brejcha a Ivan Březina, kteří souběžně provádějí i evidenci a vyhodnocení dalších v regionu zachycených terénních situací (pozůstatků po exploataci rud, kamene, výrobě dřevěného uhlí, skla, potaše či stop zaniklých komunikací).

Obdobný charakter a skladbu má i příspěvek autorského kolektivu Jan Martínek, Aleš Létal, Jaroslav Peška, Marek Kalábek, Jakub Vrána a Pavel Šlezár, který přináší úvodní výsledky projektu leteckého laserového skenování vybraných koridorů v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech (Švédské šance u Luděrova, hradiště Rmíz, okr. Olomouc), hradiště Mařín, okr. Svitavy, mohylová pohřebiště Křemela I., II. a U žlíbku, okr. Olomouc, urbární sídliště Radkov, okr. Svitavy, a tvrz Lišeň, okr. Šumperk. Široké spektrum využitelnosti leteckého laserového skenování, například i pro moderní dějiny, dokládá poslední příspěvek Michala Bureše, věnovaný identifikaci stop po vysídlování pohraničí a budování železné opony v Novohradských horách.

Autoři v předmluvě práce uvádějí, že „předkládaný svazek je první ucelenou zprávou o začlenění leteckého lidarového průzkumu do naší

archeologie“. Toto tvrzení se na první pohled může zdát poněkud odvážné, po přečtení knihy se nicméně jeví jako zcela adekvátní.

FILIP VELÍMSKÝ

Jan KLÁPŠTĚ, *The Czech Lands in Medieval Transformation*, přeložil Sean Mark Miller; Brill, Leiden – Boston 2012 (= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Vol. 17)

524 s., ISBN 978-90-04-20347-1

Archeologie středověku si za více než půlstoletí své existence vydobyla neopominutelné místo v medievistickém bádání. Při výzkumech významných témat je recepce archeologických výsledků téměř samozřejmostí, přesto si nelze nevšimnout i jistých limitů. Velkým problémem, který snad vyplývá z nižšího sebevědomí či sebekritiky disciplíny, je neochota či ostych předkládat ucelené syntézy, vycházející především ze zpracování archeologických (potažmo obecně hmotných) pramenů. Syntetická zpracování středověkých dějin, a to i z produkce archeologů, jsou stále silně závislá na výpovědi písemných pramenů, případně z nich odvozených historických výkladů. Jen výjimečně dochází ke skutečnému dialogu ve chvíli, kdy stojí písemné a hmotné prameny ve vzájemném rozporu; archeologie v takových případech zdánlivě skromně ustupuje stranou a soustředí se spíše na činnost heuristickou.

Z jiného úhlu pohledu zjišťujeme i zřetelnou teritoriální izolovanost české středověké archeologie. Nejde jen o tematické a metodologické inspirace, těch lze v jednotlivých studiích nalézt značné množství. Nicméně často zůstává u mechanického přehledu bádání nebo výčtu analogií. Nízká míra recepce je – ke škodě českého bádání – oboustranná. V tomto případě lze však jen těžko hledat chybu u zahraničních badatelů. Na otázku, jaké konkrétní práce mohou reprezentovat českou archeologii středověku na mezinárodním vědeckém fóru, bychom hledali odpověď jen velmi obtížně. Jednu z cest, jak zmíněnou oboustrannou recepci aktuálních výsledků bádání oživit, představuje ediční řada East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450–1450, vydávaná prestižním nakladatelstvím Brill a redigovaná historikem a archeologem Florinem Curtou.

Pokud byly v úvodu vyjádřeny jisté pochybnosti o připravenosti české archeologie středověku

současný diskurz aktivně ovlivňovat, neplatí to o aktuální publikaci Jana Klápště. Kniha, která vyšla nejprve v Nakladatelství Lidové noviny a nyní je k dispozici v anglickém překladu, se stává důstojným mezinárodním reprezentantem výsledků středověké archeologie českých zemí. Práce se zaměřuje na jedno z klíčových období českých dějin, tedy na období středověké transformace (což je termín, který Jan Klápště úspěšně prosadil už na počátku devadesátých let), které zahrnuje celé 13. století s nezbytnými přesahy. Důsledně analyzuje vývoj a proměny všech aktivit středověkého člověka, které zanechaly stopy v pramenech jak hmotných, tak i písemných.

V případě textu Jana Klápště stáli překladatel a redaktor před těžkým úkolem, protože není snadné tlumočit specifický autorův styl. Jistá neuzavřenost výkladu, kdy Klápště směřuje čtenáře k pochopení jevu, aniž by vždy zaujímal konkrétní stanovisko, byla přetřásána již u českého vydání. Podobná hra se čtenářem by ale u publika, které má o pojednáváných reáliích většinou jen mlhavé představy, nefungovala, ostatně v anglosaských zemích není takový styl psaní zvykem. Mnohé tedy muselo být precizováno a dořečeno.

To ale není jediná změna, která vychází vstříc zamýšlenému publiku. Na první pohled nejsou změny velké, při detailnějším pohledu je ale znát, že text byl hodně přepsán. Došlo k vynechání specializovanějších výkladů, některé kapitoly byly přestrukturovány, přibýly i mapky se sice základními, nicméně pro vzdáleného čtenáře užitečnými informacemi. Aktualizována byla rovněž témata, jejichž výzkum od doby českého vydání pokročil (např. poznání hradu Volfštejn). Pro úplnost je třeba ještě zmínit dvě předmluvy: stručnou vstupní poznámku Petra Sommera a krátký, nicméně podnětný úvod Davida A. Warnera, přinášející aktuální pohled na problémy české historiografie.

Je evidentní, že příprava anglické mutace knihy byla pracná a náročná, úsilí ale stálo za to. Ocenila ho i Early Slavic Studies Association, která knize udělila výroční knižní cenu za rok 2012. A zatímco zahraničnímu čtenáři tak přináší kniha Jana Klápště reprezentativní syntézu poznatků české vrcholně středověké archeologie, český čtenář (a především badatel) získává cennou inspiraci hodnou následování. Je totiž jisté, že si na komplexní zpracování dalších období českých středověkých a raně novověkých dějin z pohledu archeologie, které by bez obtíží obstálo v mezinárodním měřítku, budeme muset ještě nějakou dobu počkat.